

Autonómiakutatási esszé-tanulmány IV.

Autonómiák Közép-Európában

Két titoista (Koszovó és Vajdaság) autonómia Jugoszlávia Szerbia tagköztársaságában (vázlat)

A koszovói autonómia: Koszovó¹-Metohija Szocialista Autonóm Tartomány (Vázlat)² (1974–1989)

A ma már Koszovó Köztársaság nevet viselő, egykori jugoszláv autonóm tartomány sorsa nem 2008. február 17-én dőlt el, amikor kikiáltotta függetlenségét, hanem 1690-ben, mikor is Arsenije Čarnojević (Csernojevics Arzén) ipeki (Peć) szerb pátriárka 37 000 szerb családdal – mintegy kétszázezer fő – önként vándorolt ki, zömében a Magyar Királyság területére. Ezzel saját egyháza visszavonhatatlanul változtatta meg a szerbség kárára a terület etnikai összetételét, arculatát. Az első balkáni háborúban győztes Szerbia a londoni egyezmény (konferencia) alapján 1913-ban megkaparintotta Koszovót, s azonnal megkezdte az albánok üldözését. (Ekkor az albán etnikum 60%-a nem Albániában élt.) Csuka János *A délvideki magyarság története* c. monográfiájában pontos adatokat közöl az SZHSZ Királyság (össztlakosság: 11 984 911 fő) albán és magyar etnikumáról az 1921-es népszámlálás adatai alapján: 467 658 fő³ magyar és 439 657 fő albán (66%). A királyi diktatúra (1929) sem kedvez az albán etnikumnak, amely ennek ellenére tíz év alatt 630 000 főre nőtt. Az 1937-ben megjelent *Isterivanje Albanaca* (Az albánok kiűzése) c. Vaso Čubrilović-memorandum már nyíltan megmutatja Belgrád szándékait, amelyeket a második világháború akadályozott meg. A háború ideje alatt, ugyan olasz protektorátusként, egy fedél alá kerültek az albániai, a koszovói, a ma-

kedóniai, a montenegrói és a görögországi albánok a történelem folyamán először (de a dolgok mai állása szerint, nem utoljára). A rekonstruált vagy második (kommunista) Jugoszláviában a terület (Koszovó: 10 887 km²) elnevezése a következőképpen alakult (miközben folytatódott a népességrobbanás, amely 1948-ban már 730 000 főt és körülbelül 70%-os etnikai arányt mutatott): autonóm terület, autonóm tartomány, 1974-től szocialista autonóm tartomány. Az év(tized)ek múlásával sem sikerült semmit változtatni a terület fejlettségén, az autonómia alatt is Jugoszlávia legfejletlenebb része maradt, miközben az albán lakosság 1971-re meghaladta az egy és negyedmillió lélekszámot, ami 75%-os albán túlsúlyt jelentett. Az első nyílt lázadások 1968-ban törtek ki:

Pristinában az emberek Enver Hodzsát éltették. Tito páncélos hadosztályok bevetésével és tömeges letartóztatásokkal „konszolidálta” a helyzetet, amelyen az új, 1974-es alkotmány utáni státus is enyhített valamit, de csak időlegesen. A '60-as évektől nyugatra tartó jugoszláv milliós vendégmunkás-áradat egyik jelentős etnikuma az albán, közülük mindenki(!) hazaküldi kerese- te meghatározott részét (10–15%-át), amelyből a helyiek fölvásárolják a szerb kézen lévő földeket, kisboltokat, kisiparosok üzleteit, pékségeit stb., ezzel is elősegítve a szerbség távozását a tartományból. Így a szerbek és albánok aránya ismét változik, 1981-re az albán népesség jóval meghaladja a másfél millió főt (1 584 441), s az etnika arány 22:78-ra módosul.

Egy évvel Tito halála után újabb, az eddigieket mindenben meghaladó lázongások kezdődnek Pristinában, a stabilitást veszélyeztető epicentrummá válva. A követelések lényege, hogy Koszovó legyen tagköztársaság, s váljon ki Szerbiá-

¹ Koszovó magyar neve: Rigómező

² A rövid áttekintés elkészítéséhez önmagammat „plagizáltam”, korábbi, már publikált kutatásaim alapján.

³ Nem egészen kilenc évtized (három emberöltő) alatt a délvideki magyarság negyedmillió főre esett vissza, a jugoszláviai albánság létszáma pedig megközelítette a kétmillió főt.

ból (de még nem Jugoszláviából). Belgrád lépése ismét a rendőri és katonai brutalitás, amelyre a válasz is az. 1986-ban megjelenik a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia hírhedt memoranduma, amely vadsovén-irredenta alapon mocskolja az albánokat (is), ami újabb olaj a tűzre. Ezen évtized alatt távoznak (részben meghalnak) azok a koszovói albán vezetők, akik még hittek Titóban, a szocializmusban, a kommunizmusban, az internacionalizmusban. Utolsónak, 1987-ben az autonómia első embere, Fadil Hodzsa, akit Milošević szorít ki a hatalomból, pedig vele lehetett (volna) tárgyalni. Mérsékelt volt, és elutasította a „Koszovó Köztársaság” jelszót és célkitűzést. Megkezdődik Belgrád és Pristina között a kétszázalékos vita, hogy a koszovói albánság 90, 92 vagy 94%-ban népesíti-e be szülőföldjét. (Ami tény, hogy a helyi albánok lélekszáma ekkor már majdnem kétmillió fő). 1989-ben a rigómezei csata évfordulóján, gazimestani beszédében Milošević már nyíltan megfenyegeti az ellenségnek tartott albánokat: „Hatszáz évvel a rigómezei ütközet után újra harcban állunk. E csatákat egyelőre fegyvertelenül vívjuk, de nincs kizárva, hogy más eszközökhöz folyamodunk.”⁴ Ez évben szünteti meg Sloba vezér a koszovói (és a vajdasági) autonómiát, s a szerb parlament direkt irányítása alá vonja a tartományt. Bebörtönözteti még a Belgrádhhoz hű, Tito-kedvenc Azem Vllasi albán kommunistát is. Rahman Morinát (1943), az ifjúkommunista nemzedék utolsó tagját – aki a béke érdekében egy szerb–montenegrói–koszovói államszövetségben gondolkodva, még mindig hajlandó lett volna tárgyalni a szerbekkel – pedig a koszovói Szocialista Párt alakuló ülésének elnökségi asztalánál érte a halál. (Belgrádban temették el, az albánok bojkottálták a szertartást.)

Az autonómia végóráiban és megszüntetésének idején nemzedékváltás zajlik le a koszovói politikusok körében. Megjelenik az a generáció, amelynek kiemelkedő alakja Ibrahim Rugova⁵,

⁴ Szlavoljub Gyukics: *A Miloševics-klán*. Athenaeum 2000 Kiadó, é. n. 73. old.

⁵ Ibrahim Rugova (1944–2006) dr., „a koszovói Gandhi”. Irodalomtudós, a legismertebb politikus. A pristinai Albanológiai Intézet munkatársa, az albán irodalom professzora. A Sorbonne-on doktorált (1984). A passzív, erőszakmentes ellenállás apostola. 2002 és 2006 között a Koszovói Köztársaság elnöke. Bár muzulmán családban született, élete utolsó éveiben áttért a római katolikus vallásra. A legenda szerint az öltönye fölött hordott sál arra emlékezteti, hogy

aki még akkor is hisz a tárgyalásos-békés rendezés lehetőségében, amikor egyre nyíltabb célként fogalmazódik meg a független Koszovó megteremtésének igénye, akár fegyverrel is. De ennek már semmi köze a tizenöt évig létezett autonómiához, amely csak része volt a párhuzamos nemzetépítésnek, amelynek alapját az Európában egyedülálló koszovói albán népszaporulat biztosította.

Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány (vázlat)⁶ (1974–1989)

„Tudom, hogy Horvátországban valamiféle délszláv birodalomról álmodoznak. [...] Ha ez valaha is megvalósul [...] annak központja nem Zágráb, hanem Belgrád lesz.”

(Deák Ferenc, 1868)

A XIX. század '60-as, '70-es éveiben az illirizmus lassan átalakul jugoszlávizmussá. Magát a térségben egyre jobban terjedő jugoszláv, Jugoszlávia (délszláv) kifejezést I. Garašanin szerb miniszterelnöktől eredeztetjük. Az ekkori államalmok a Zágráb–Belgrád-tengelyt egészítették ki Bosznia-Hercegovinával, Crna Gorával (Montenegró, azaz fekete hegyek), Dalmáciával és a Vajdasággal (szerbül Vojvodina). (Példaként a német és az olasz egységmozgalmak állhattak a romantikusnak tűnő földrajzi elképzelések előtt!)

Az 1849-es magyar szabadságharc bukása után a szomszédos területeket a Habsburgok (Ferenc József császár) Szerb Vajdaság és Temesi bánság néven egyesítették 1860-ig. A kiegyezés (1867) után, 1872-ben szűnt meg a katonai közigazgatású Határőrvidék. A Magyar Királyságon belül a régió „visszakerült” Bács-Bodrog, Torontál és Temes vármegyékhez, illetve Horvát–Szlavónországhoz (1868-tól Mo. társországa) tartozó Szerém vármegyéhez. Így a magyar közgondolkodásban a Délvidék elnevezés honosodik/honosodott meg.⁷ 1918 decemberétől a frissen alakult Szerb–Horvát–Szlovén

1945. január 10-én a kommunista partizánok meggyilkolták apját és négy bátyját.

⁶ Részben a tanulmány *Mozgástér* c. fejezete is tartalmaz a VSZAT-ra vonatkozó információkat.

⁷ Napjainkban már a helyi magyarok is egyre többen használják a történelmi magyar Délvidék elnevezést a szerb tükörfordítás (Vajdaság) helyett. Sajnálatos kivételt képeznek vezető politikusaik.

Királyság és a Román Királyság „osztott meg” a területen, de még közöttük is feszültség támadt az arányokon. Nikola Pašić szerb miniszterelnök „lemond” Temesvárról és környékéről, és ezért a „nagyvonalú gesztusáért” az antanthatalmak a Muravidékkel (Muraszombat, Alsólendva [ma Lendava] és környéke) jutalmazták. Az 1920-ra kialakult állapotokat a trianoni békediktátum június 4-én szentesítette. A megalakulásától kezdve belső etnikai, gazdasági, társadalmi, vallási és civilizációs feszültségekkel küzdő délszláv állam 1929-ben, a királyi diktatúra bevezetésének évében fölveszi a Jugoszláv Királyság nevet, s belül „újraszabja” önmagát. A vizsgált terület a Dunai bánság része lesz.

A második világháború alatt, 1941 áprilisa és 1944 októbere között a Bánát német megszállás alá kerül, a Bácskába magyar csapatok vonulnak be, a Szerémség egy része az ún. Független Horvát Állam része lesz. A Délvidékre a szovjet csapatokkal együtt bevonuló kommunista jugoszláv partizánhadsereg vérfürdőt rendez a helyi német, magyar és horvát lakosság körében – az áldozatok pontos száma a mai napig ismeretlen.

A második, immáron a kommunista-partizánmarsall Tito vezérelte, balról rekonstruált Jugoszláviát a párizsi békekonferencia legitimálja 1947-ben. A Délvidékből újra Vajdasággá váló területről „lecsatolják” a Drávaszöveget (Dél-Banarany), amely a Horvát (tag-) Népköztársaság része lesz. A horvátországi magyarság kilenc évtized alatt nyolcadára zsugorodik.⁸ 1948-ban a Tájékoztató Iroda Jugoszláviát elítélő határozata miatt befagynak a szocialista országok és a balkáni Napóleon (Márai Sándor nevezi így Titót) vezette Jugoszlávia kapcsolatai. A vasfüggöny módosított változata a Drávára, a Dunára és a Tiszára is leereszkedik, s szinte bezárja a Vojvodinát/Vajdaságot, amelyet keletről a szintén ellenséges Románia határol. (A Kommunista és Munkaspártok Tájékoztató Irodája Belgrádból Bukarestbe költözik!) 1955-ben megindul a Cannossa-járás Belgrádba, amelyet Hruscsov kezd és *Gheorghiu-dej*, illetve Gerő Ernő fejez be, de miután J. B. Tito 1958-ban elítéli Nagy Imrét kiűzését, a magyar–jugoszláv kapcsolatok csak

a '60-as évekre enyhülnek. Eddigre a Vajdaság már Autonóm Területté, majd Tartományvá válik, s részben magyar lakossága (25%) szusszanásnyi időhöz jut, ami durván húsz évig (1965–1985) tart. 1974-től az új és megnövekedett jogú, önálló költségvetésű terület neve: Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány. A Szocialista Autonóm Tartomány parlamentje 150 fős volt, a magyarságot 37-en képviselték. Kiszélesedtek a magyarság nyelvi, kulturális, oktatási stb. jogai, de arról, hogy önálló érdekképviseleti szervezete jöjjön létre, nem született megállapodás, miközben többször fölmerült a '70-es években egy „Csemadok-szerű” ernyőszervezet létrehozásának lehetősége. (Korábbi kutatásaim szerint ezt Budapest[!] sem támogatta.) Jutott még magyar képviselő a Jugoszláv Szövetségi Parlamentbe is, ahol a mahomet intézmény 110 vajdasági képviselőjéből 26 (jugó) magyar volt.⁹ Megállapítható, hogy a '70-es évek második fele, a szocialista öngazgatás liberalizált változata a délvidéki magyarság fénykorának nevezhető. Helyzete, lehetőségei (hitelfelvétel, devizaszámla), körülményei (világútlelél), életszínvonala (tengerparti és külföldi nyaralás, gépkocsivásárlás stb.) messze meghaladták az erdélyi, felvidéki és több esetben még az anyaországi magyarok jogait és lehetőségeit is, természetesen az egypártrendszerű ideológia keretein belül. A viszonylagos jólét és annak látszata jelentős nyomokat hagyott a nemzeti identitás és karakter meggyengülésében – ez megmutatkozott a vegyes házasságok nagy számában, az anyanyelv pongyola használatában és az etnikai koherencia fellazulásában. A Vajdaság területi autonómiája nyitott volt „dél felé” (szerb többség), a koszovói területi autonómia azonban etnikailag zárt, végóráiban tömbszerűen. A vajdasági autonómia tizenöt éve két szakaszra osztható. Az első, a fölívelő, hat évig, Tito haláláig (1980. május) tart, majd 1-2 év stagnálás után megindulnak – ugyan ekkor még jogi, (ál)alkotmányos csomagolásban – a belgrádi támadások Újvidék és Koszovó ellen (Szerbia alkotmányos jogállása), amelyet még egy-két évig a Zágráb–Ljubljana-ellenpólus, melyhez itt-ott Szkopje is

⁸ Bőbben: Juhász György: Célfotó – 2441:2296 arányban választott képviselőt a horvátországi magyarság. In: *Hitel*. 2012. március

⁹ Ezen adatok megtalálhatók egyetemi jegyzetben is. *Nemzetpolitikai alapismeretek – Közzolgálati tisztviselők számára*. Szerkesztette: Kántor Zoltán, Nemzeti Közzolgálati és Tankönyvkiadó Zrt., Budapest, 2013, 25. old.

csatlakozik, egyensúlyban tart. Ennek a kényes egyensúlynak a „terméke” az 1984-ben Szarajevóban megrendezett XIV. Téli Olimpiai Játékok, amely még egységes országgént tükrözte vissza a szövetségi Jugoszláviát.

1986 őszén robban be a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia memoranduma, amely már nyílt belgrádi támadás az autonómiák ellen (is). Míg pl. Szlovéniában „áramütésként” értékeli a memorandumot, s a már így is félig „harcban álló” Koszovóban is értékén kezelik, addig a vajdasági vezetőség nem veszi komolyan a „Ćosić-brigád”¹⁰ intelmeit. Azt sem igazán veszik észre, hogy 1987. szeptember 23-án, egy szép őszi szerdai napon új férfi kerül a Szerb KSZ KB élére, bizonyos Slobodan Milošević, akinek ambíciói az eget ostromolják, s minimum Tito akar lenni. Arra se nagyon figyeltek Újvidéken – Novi Sadon, hogyan távolítja el az energikus-harcos új ember korábbi belgrádi ellenfeleit, vetélytársait, és rostálja meg a vénülő partizángeneráció utolsó tagjait pár hónap alatt. A szerb nép szinte isteníti gátlástalan (amúgy montenegrói)¹¹ fiát, aki egy év múlva lecsap az autonómiákra is. A vajdasággal végez a legsimábban, az ún. „antibürokratikus forradalom” keretében. A vajdasági vezetőséget egyetlen atakkal söpörte el, Újvidéken a hatalmat könnyedén vették át 1988 nyarán, és cinikusan zavarták el a *Stevan Doronjski* halála után első számú vajdasági politikussá pár éve előlépett *Boško Krunicót*, aki magával rántotta az egész vajdasági vezetőséget, benne a legnagyobb magyar sarzsival, Major Nándorral. (M. N. napjainkban békés nyugdíjasként Magyarországon él, és a Népszabadságban publikál.) A vojvodinai/vajdasági/délvidéki

¹⁰ Dobrica Ćosić (1921–2014) akadémikus, író, szerb teoretikus-politikus, volt köztársasági elnök (1992–1993). Mezőgazdasági tanulmányait nem fejezi be, partizánnak áll, Tito feltétlen híve. Az '56-os forradalom alatt, tisztázatlan státusban, Budapesten tartózkodik. A '70-es években ellenzi a vajdasági és a koszovói autonómiát. Erősen szerb nemzetközpontú regényei miatt hívják (ironikusan) a „nemzet atyjának”, mint ahogy atyja és szerzője a szerb akadémiai memorandumnak. Támogatja Miloševićet és Boszniában Karadžićot. Elnökségét Miloševićnek köszönhetette, aki le is váltotta. Visszavonult, de mindenhez hozzászólt: Szerbia mai helyzetét hasonlónak tartotta az 1914-essel és az 1941-essel.

¹¹ „A XX. századi »legnagyobb orosz« grúz, a »legnagyobb német« osztrák, a »legnagyobb szerb« pedig montenegrói” – írtam 2004-ben a *Jugoszlávia foglya* című, Horvátországról szóló tanulmányomban. In: Juhász György: *Utak és útvesztők – Délszláv körkép*. Budapest, 2006, 26. old.

bukást talán az minősíti a legjobban, ahogyan az 1988. október 6-ai újvidéki eseményeket a szerbek minősítették: „joghurtforradalom”. (A Belgrádból és Koszovóból autóbusszal Újvidékre szállított szerb hazafiak [fizetett tüntetők] szendvicseket és joghurtot kaptak, az előbbieket megették, az utóbbiakat nekivágták a vajdasági pártbizottság épületének, s ennyi elég volt a bátor vezetőknek a lemondáshoz.) Ennél szánalmasabban, gyávábban és nevetségesebben politikai vezetőség még nem bukott meg, s ez elég volt egy autonómia fölszámoláshoz, amely de jure 1989-re esett, alkotmánymódosítás formájában.

* * *

Az 1989 és 2012 közötti délvidéki politikai helyzetet önálló tanulmányban foglaltam össze *Autonómiát, de milyet?* címmel.

Megjelent a Magyar Nemzetben 2012. december 10-én. A tanulmány teljes szövege:

Autonómiát, de milyet?

A kilencvenes évek elején szétesett államok nyomán öt új szomszédunk keletkezett. Ám a Kárpát-medencei magyarság anyaországon kívül státusa – gyöngye autonómia kíséreltek ellenére – a mai napig változatlan. Közben eltelt húsz év.

„én lenni
elnökök vezérek
mi meghalni mindnyájan
úgyis téves csatatéren”
(*Domonkos István: Kormányeltörésben*)

A Kádári–Aczéli művészet- és sajtópolitikát a három T (tűrt, támogatott, tiltott) gyakorlata jellemezte. A felsorolás azonban hiányos. Létezett negyedik T is: a titkolt, legalább ekkora súllyal. Ebbe a kategóriába esett az azonos rendszerű, de nem a KGST és a Varsói Szerződés országai közé tartozó, az öngazgatási szocializmusra és a személyi kultuszra fölesküdtöt Janus-arcú diktatúra, Jugoszlávia is. Elsősorban azért, mert bár szocializmust hirdetett, eltért a szovjet típusútól. Ezen belül még titkoltabb volt a jugoszláviai magyarság helyzete. Nem értesülhetett a magyar közvélemény az Újvidéki Egyetemen 1959-ben alapított legendás Magyar Tanszékről és a tíz évvel később létrehozott, Európában egyedülálló Hungarológiai Intézetéről. Suba alatt tiltották be délvidéki írók, köztük *Gion Nándor* könyveit, és tiltották ki

Magyarországról az Új Symposion avantgárd folyóirat szerkesztőit – évekre. Aczél György megakadályozta, hogy Európa legjobb magyar nyelvű napilapja, az újvidéki Magyar Szó, hozzánk is eljusson, miközben a standokon viritott a Scintea, a Trybuna Ludu, a Pravda...

Jugoszláviában a legnagyobb tömegmegmozdulására '71-ben került sor. A zágrábi Horvát Tavasz mozgalmat Belgrád katonai erővel verte le, ezt később többször alkalmazta Koszovóban is. A társadalmi erjedés azonban nem állt meg, amire a „délsláv monarchia” '74-től új alkotmánnyal választott. A szocialista föderációt hat tagköztársaság: Szlovénia, Horvátország, Montenegró, Macedónia, Bosznia-Hercegovina, Szerbia és két autonóm tartomány, Koszovó meg Vajdaság alkották. Ám a két autonóm terület a szövetségi állam belső erőviszonyai termékeként jött létre. Nem a szerb Belgrád, hanem a szövetségi Belgrád fabrikálta, a pánszerb etatizmus és hegemonizmus korlátozása céljából. Egyes nacionalista szerb körök – a fiatal *Vojislav Koštunica* és elvbarátai – azonnal támadást indítottak az autonóm Vojvodina (Vajdaság) ellen. Koszovó-Metohija fölfogható albán etnikai-területi autonómiaként az albán lakosság már akkor a 80%-ot meghaladó számaránya okán, a Vajdaságban (Bácska, Bánát, Szerém-ség) azonban szó sincs magyar autonómiáról. Kizárólag területi autonómiáról beszélhetünk, ahol a lakosság húsz százaléka magyar.

Ugyanebben az időben jött létre a máig példaértékű, etnikai-területi autonómia Dél-Tirolban (Alto-Adige), amely rendezte az olaszországi osztrákok helyzetét, s Bécsnek védhatalmi (értsd: beleszólási) jogot is biztosított. Erről az aczéli titkolt magyar tájékoztatásban elvéve jelent meg hír. A két autonómia összehasonlító elemzése a mai napig sem készült el, de annyi megállapítható: Dél-Tirol a többpárti demokratikus Itália produktuma, a Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány egy több (nem tévedés!) kommunista párti diktatúráé. A jugoszláv kommunisták szövetségbe tömörültek (JKSZ), melyet kilenc pártból ötvöztek, a hat tagköztársaságiból, a két autonóm tartományból és... Szinte hihetetlen, de Európa negyedik haderejének, a Jugoszláv Néphadseregnek saját kommunista pártja volt. Egyformának tűntek, de ma már kijelenthetjük: például a szlovén kommunisták inkább hasonlítottak egy európai szociálde-

mokrata párthoz, mintsem a bolsevikokhoz, kivált az ortodox szerb, montenegrói vagy a „katonapárttal” összehasonlítva. Az autonóm Vajdaságot is „élcsapat” vezette, etnikai (szerb–montenegrói) alapon. Nehezítette az autonómiában a délvidéki magyarság erőteljesebb szerepvállalását, hogy a háromszatú jugoszláviai magyar etnikum (Szlovénia, Horvátország, Szerbia) legnagyobb egysége, a vajdasági semmiféle érdekképviseleti szervezettel nem rendelkezett. Szlovéniában működött a Muravidéki Magyar Érdekközösség (elnöke, *dr. Hajós Ferenc* lett Szlovénia első budapesti nagykövete), Horvátországban pedig a Horvátországi Magyarok Szövetsége. A '70-es évek elején a délvidéki magyar értelmiség, főképp az újvidékiek, a Csemadok mintájára akartak magyar érdekvédelmi szervezetet létrehozni, Belgrád tárgyalta is volna, Budapest azonban nem támogatta az elképzelést. E minősített nemzetárulás ellenére nem maradtak el Kádár vadászatai Titóval, és ultipartijai sem Aczél Györggyel. Kéken ragyogott az Adria Tamáska Mária (Kádárné) és férje előtt Brionin, s csak a próbababa hízott kicsit, ha a gyakori vendég, Jovanka Broz (Titoné) fölkereste a váci utcai (Rotschild) Clara szalont. A vajdasági autonómia kiteljesedése a '70-es évek második felére és a '80-as évek elejére tehető. Elsősorban azért, mert a terület önálló (adó, vám, illeték stb.) bevételekkel rendelkezett. Így az alapvetően mezőgazdasági tájegység a fejlesztési-beruházási programokat képes volt finanszírozni, s nem szorult rá – mint manapság – Belgrád visszaosztó költségvetési kegyeire. Jutott pénz az útépitéstől a legnagyobb „kulturális programig”, a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia megalapításáig (ma a belgrádi alosztálya). Ennek a folyamatnak volt a részese a délvidéki magyarság, bővítve oktatási hálózatát, sajtóját, könyvkiadását. Életszínvonala is meghaladta az anyaországiakét. Az odautazók erről a helyszínen győződhetnek meg, mert a negyedik T, a „titkolás” hatékony volt. Ezúttal a szomszéd szőleje bizonyult savanyúnak, mert *Márkus Gyula*, az MTI örökös belgrádi (félre)tudósítója gyöngécské cikkeiben megcsipkedte és kioktatta Jugoszláviát, Kranjska Gorától Ohridig, úgy, hogy ki sem tette a lábát a fővárosból.

A vajdasági autonómia az első léket Tito halálával (1980) kapta. Ezt még sikerült túlélnie, de

Slobodan Miloševićyel nem boldogult. A Szerb Művészeti és Tudományos Akadémia memorandum 1986-ban már nemcsak Szlovéniát és Horvátországot mocskolta, célpontja volt a vajdasági és a koszovói autonómia is. Az iromány mindkettőt az egységes Szerbia elidegeníthetetlen részeként jelenítette meg. Az évtized végére Milošević, minden szerb *Slobója*, megszüntette a vajdasági és a koszovói autonómiát, vezető politikusait leváltotta, a média munkatársait kiebrudalta. Belgrád úgy szippantotta magába az országrészt, hogy központosította a bevételeket. Erre akkor csak a ma már történelminek nevezett Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége tudott válaszolni. Meghirdette a kettős autonómiát, ami a visszaállított vajdasági területi autonómián belül a szabadkai központú magyar etnikai autonómiát célozta. A pán szerb vezetőség a magyarok elképzelését elutasította, majd 1991-ben megtámadta Szlovéniát és Horvátországot, 1992-ben Bosznia-Hercegovinát, végül 1998/99-ben Koszovót. Belgrád négy háborújából négyet veszített el. 2008 februárjában még Koszovó is kikiáltotta a függetlenségét.

Az elmúlt két évtized a délvidéki magyarság sorsát alapvetően megpecsételte. Szerény becslés alapján több mint nyolcvanezer magyar (2001–2011 között 39 400) távozott. A maradék is délről északabra, a magyar határ közelébe költöztek. Korfánk is tragikusan alakult. Sokan az esztelen háborúk áldozatai lettek, mások azért nem térnek vissza, mert Európát is elhagyták. A népszámlálás friss adatai szerint 254 ezren vallották magukat magyarnak. A húsz évvel ezelőtti körülbelül 400 ezer fős népcsoport szinte megfeleződött, Szabadkán is kisebbségbe szorult. Eközben a vajdasági szerbség több százezer fővel gyarapodott a betelepítések (Bosznia, Horvátország, Koszovó) folytán, jócskán és erőszakosan megváltoztatva a térség nemzetiségi arányait és összetételét. Ó-Szerbia – Belgrád tudatos intézkedései nyomán – nem fogadta be azokat, akiket korábban Jugoszlávia-szerte föllázított. A szerb menekültek halvány jelét sem adják annak, hogy egy hagyományosan síkvidéki kultúrába hajlandóak beilleszkedni. Eszük ágában sincs átformálni hegylakó sajátosságaikat. A jogaitól megfosztott Vajdaság olyan problémákkal küzd, amelyeket ön-

erőből nem képes megoldani, s ez az évtizedek óta tartó ex lex állapot minden tekintetben súlyos kárára van.

Az újvidéki kvázi parlament 120 képviselőjéből csak hét magyar, az országrész pedig hétszázalékos kegyelemkenyéren tengődik. S még ezt sem kapja meg. Ennyi jár(na) a Vajdaságnak a szerb költségvetésből. A Báni Palota első embere ma a VMSZ vezetője, *Pásztor István* (elődje *Egeresi Sándor* volt), köszönhetően az egykori szövetséges *Tadić*, ma *Đilas* vezette, 58 képviselőt adó Demokrata Pártnak. Fia, *Pásztor Bálint* a 250 fős szerb szkupstina (parlament) ötfős magyar frakciójának vezetője. *Pásztor István* küzd a vajdasági autonómiáért, s valamiféle megfoghatatlan, képlékeny észak-bácskai magyar perszonális-oktatási-művelődési önkormányzatért. Föltételezve a legjobbat – ami Koszovó elvesztésével kizárt – Belgrád könnyezve borul Újvidék nyakába, és újra valós autonómiát biztosít a tartománynak. Akkor szerb autonómia lesz Szerbián belül. Ennek válna részévé tízszázaléknyi magyar? Mi a garancia arra, hogy a majdan autonóm Vajdaság biztosítja a mintegy felére fogyatkozott magyarság megmaradását? A világon semmi. Ám egy pár tartományi cím (elnök, alelnök, miniszter, tanácsos) jut a politikusoknak, hadd lássák a tévénezők Európá-szerte, hogy boldogul a magyarság „Noviszádon”.

Nem inkább egy olyan etnikai-területi-gazdasági autonómia lenne a magyar megmaradás záloga, amely ott – Adán, Csókán, Kishegyesen, Magyarkanizsán, Zentán, Szabadkán, Óbecsén, Törökkanizsán – jönne létre, ahol még magyar többség és jelentős kisebbség van a Ferencsatornáig? Érdemes Újvidéken küzdeni, ahova százezer szerb települt be, s ahol ősszel három magyar első osztály indult, öt, nyolc, illetve tíz tanulóval?

Budapesten van Külügyi Intézet, az MTA-nak Kisebbségkutató Intézete, *Szász Jenő* vezetésével vadonatúj nemzetpolitikai műhelye. Egyetemeken és főiskolákon számos balkanisztikai tanészék működik, nem szólva az egyetemes magyar hungarológia koronázatlan királynőjéről, a Balassi Intézetről. Ilyen tudományos háttérrel bátran követelhetjük: autonómiát! De melyet?